2785

नं ५०५ २५११५ श्रीजगन्नाथपाडेजी

~~नं ७५१५८~~

मनोरमा टीका

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

॥ ॥श्रीगणेशायनमः॥ ॥ अथवैदिकशब्देषुविशेषमाह॥ ॥ पदीपुक्रः ॥ ॥ दर्पतिकनिनुवृषीतिकनिनंतस्यवनश
स्यभवनमुपसंख्यानेतनकुलहनलोपस्यासावार्धधातुलंचलोकेतुवृषवस्तुःवृषाश्व॥॥॥ उभयपुंसकोनीति॥ ॥ अपस्मपा
दिषुक्रकृतेत्यादयःसमुदायावयवोधाःतेनतत्समुदायकुलंप्राप्तिनिवर्तनंतस्यतदितिवोधम्॥॥॥ तेनमितिः॥॥
वाक्यमिनांप्रभवःतेष्वपि एवंविद्वांसंनहिवेतिविदित्वेतिवदित्यंवगछतीत्यर्थः॥॥तेनाधातोः॥॥॥ तेगत्युपसर्गसंज्ञाधातोःप्रा
गेवप्रयोगात्प्राइतिप्रयोगोनियम्यतेचासापवादच्छंदसीत्यादिसूत्रहपंउद्देसंज्ञानियमकरोपिभाष्येस्थितः॥तथाहि ते
इत्यनेनसादीनुपनिषत्पदानवरूपेणापरामृशधातोःप्राकृपुक्रान्तामेवेषांसंज्ञेतिव्याख्यपं॥एवंचछंदसीत्यादिसूत्रहु
पंनकर्तव्यंनचेवंलोकेपिपेक्षपोगापत्तिः॥कृदिहिणपत्तेःतथावसाघः॥ वारुणीमृदनिशंकमथाविशकृषोभव
दसावितरागइतिभवतिप्रेम्णाहिनाकृदन्तीपांचनमिधानानांसत्रसपदोगनिपातोयंचेपिचद्यदइत्यादीनामनभि
धानेनेवतरागीपदात्॥एवंचकर्तरिकर्मणोश्चेतिसूत्रेणाप्यनभ्यनइतिसूत्रेणयोयंस्मिनपदेसमाहतइतिविकः॥॥द
तिश्यतोःभायः॥॥ पकाम्बाकेभिन्नानचपदात्परोहोत्रश्चछंदसिभिन्नविभक्तावहुनयान्तर्थपोरंशात्रपोनसमनतो

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

ऋशप्नाप्य॥सिन्धुवाहुलकाभ्यामेवसर्वमभिनिर्वृत्तोऽथैतांऽविदुषेमामविदोनादियाज्ञानेऽवरुणोमाह्योरिवाहुलका
भिषिञ्चत्॥॥॥नकुर्वेनानि॥॥॥उशनसाऽनाप्तिरुक्तसमानार्थविधातुकार्हधातुकयोरिनिणाःशासःशिवजसशपिलघु
षषणाछशाशोवाहुलकाञ्चभवनि॥॥॥नङ्कृतोनिशाश्रेरनि॥॥॥पद्युषपसुलुमिनिसञ्जहरदनेनोनञ्जनाऽवनीनिशास
रनिनुपङ्क्याऽटिनीनिर्भिनं॥॥शुश्रुवांसंवैकालिकाग्रे हशपःलोऽवेनवहुवचनमाद्यसमभिव्यक्तेनवनीनिभाष्य
काशिकारुत्यादशेवव्याख्यानात्॥॥॥नञ्जडीनि॥॥॥नेनरीवनीनाद्वैविधीपमानानांदगरीनां. देवनादिकर्त्तरि
चकर्त्तारेवसुनंनतिहकारवावाचित्वेप्यहःनञ्जडिनमाचेनानयोनानयाचकिनोविहिनोऽनिषेधाद्यादिभवनि
॥वंवेत्थयतिनेजानवेदःविश्वेदेवासोमनुवोयतिष्ठन॥॥॥ह्रगम॥॥॥नाछीलिकेवृयारवानमिदंविशेवाभिधि
त्सयाप्राप्तेऽ॥॥निङ्क्षावादिनि॥॥॥॥ञसंयोगाद्यिद्धिरिनिकिन्नसिङ्मिनिभावः॥ननुत्वमिमेसिमत्यनिभाःकिकिनोः
संयोगाद्यत्वेनकिन्नसाधर्म्यमभिनिवेशनाद्दशलक्षणकेऽनुदात्तङिनाद्यादिनुनाद्दशलक्षणप्रमाणमनिनहिछेस्सु राम
भयथेनिलिटःसार्वधातुकत्वाद्यविप्रतिषेधेनसार्वधातुकमपिहिनिटःन्योसिङ्मिनिभावः॥॥॥नञ्जिर्जगोरिनि॥॥॥हिर्वचने ४

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

कर्त्तव्यार्थवाद्रूपमपि हिंसादिलक्षणोऽधर्मः ॥ ननु ॥ अस्त्वेवं यागादेः कथं नरकफलहेतुत्वमित्यत्राह ॥ दुःखविशेषेत्यादि ॥ योग
विभागात्फलविशेषः कथमित्यत्राह ॥ किंत्वारब्धेत्यादि ॥ विशिष्टशक्तिः किंत्वारब्धः ॥ कार्तो नरकसंबन्ध
मनुभवितुमिच्छुः कालमजानन्निषेधादनुसंधत्ते हिंसेति ॥ ॥ कामार्थं ॥ ॥ भावकर्मणोऽनित्यत्वेऽपि भूयसि
पुरुषो वशंकरणानीयं च योगिनां कारणं तनीयोविशेषसंबन्धस्य नरकसाधनत्वेन रूपेण
नरकादि विधिरनित्यं किंतु विशिष्टेन वाहुल्यकालाऽनुभवात्भावकर्मणोरेवानपोद्यं नित्यत्वान्नानुभवति एवं रू
पेण कर्मापेक्ष्येहमहणं मांसं नक्षोऽनित्यवेनक्षिप्तमित्यर्थः ॥ ॥ दिष्टेत्यादि ॥ दृष्टः संज्ञानात्प्रोक्षणादेर्लोपः
॥ ॥ कर्त्तमिति ॥ ॥ कल्पनीयस्यार्थः यत्कर्तो विधिरूपो यत्तेनस्वभावश्चनित्यशब्दश्चनित्यावश्यंभावे यस्मिन्विसर्गोदुर्क
रः आयुरादिनाचतुर्थीभेदिकः ॥ ॥ अत्रचश्लोकः ॥ ॥ एवंप्रकारः शिष्टाचारोवेदानां कर्त्तव्यतेनस्यादाज्ञादेशनात् ॥ ॥ भावल
क्षणे ॥ ॥ संख्यादिनामर्थविधित्वेनलक्षणत्वंबोध्यं ॥ ॥ आसमाप्तेरिति ॥ संपूर्णोहिनिशुंभः समाप्तोरुद्रःपर्वण्यष्टम्यां चतु
र्दश्यांनिशुंभवधसंपादकोदेवीनाम ॥ ॥ आनुमतिकेतिति ॥ ॥ अनुमन्तानौ ॥ ॥ सन्निधौ ॥ ॥ सन्नद्धगतौ उत्तरहिंसानारंभे ॥ ॥ नि

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

चीनित्यनित्यशब्दादेशप्रतिषेधाद्धातुरूपमनर्थकं हनिलुङ्लिटोरुपयोगे प्रयोजनमुत्तरत्रलेऽपि प्रयोजनमुत्तरत्र निर्वाणं ॥ नमर्थे ॥ पंचदश
शतानि निर्गतोऽनेन नैचक्षसेनाचक्षसेऽनेनाचक्षाणायाचक्षाणेन कथकेन कथयते अनेन शब्दे अनेन शब्दाय अनेन शब्दाद्धेतोर्हेतौ रूपादिविशेषेषि
स्वरविशेषः स्वरे पुनर्यत्र रूपविशेषस्यात्स्वरः ॥ वक्ष्यति ॥ ॥ वचःसेक्तव्यं यत्तत् ॥ वक्ष्यति ॥ इणोगुणः ॥ ॥ निन्दा
दाघुदात्तः ॥ ॥ भेत्स्यति ॥ ॥ रणः रुते ॥ किन्त्वादयोऽनुदात्ताः श्रिणीभ्यः ॥ ॥ वक्ष्यति ॥ ॥ वचःसेक्तव्यं यत्तत् ॥ घसेर्भक्षि ॥ ३७३ ॥ निन्दा
दाघुदात्तः ॥ इह मंत्रेऽमंत्रेऽनुदात्तः पचतेर्नवाद्युल्कादनुदात्तस्वरोवोद्यः ॥ ॥ माद्यथाद्यति ॥ ॥ एषतेरशब्दे नस्यभावश्चि
सार्वधातुकत्वाद्यक्परे लुगनेनाशिषुगापदेशेऽनुपदेशः ॥ ॥ चिरत्यादयति ॥ ॥ एकतस्यवक्तव्यं छंदसि निलुङि
निहरदनः पूर्वस्यैनयकारस्यैशादिषु तुचोपदेशावेर्घञ्यादिचङ्यादेर्यकारादेरुपदेशावस्थायामनयकारसंज्ञकस्येनलुक् व्यत्य
ज्ञेनिसंज्ञकनकारस्यलोपः पक्वकाशिक्यांपाठ्ये शब्देनपिबेर्भावकरणयोरनुदात्तङिच्चेर्घञ्यनुदात्तङिच्चुरनेनघञ्चु
मेणोपजनीयं ॥ अन्य थालङ्गतिसंज्ञाहान ॥ ॥ स्वरवक्ष्यति ॥ ॥ ङिन्नाचणोः ॥ दृशेमेमासिसनवेदिमेचस्यनवदि
पदमाघुदात्तः पञ्चमेनवस्वरवान्यः ॥ एकानेनघञ्यणिन्वरगुणभावस्तुवाहुल्कोनाघञ्यः ॥ छंदस्युभयथेति सार्वधातु

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

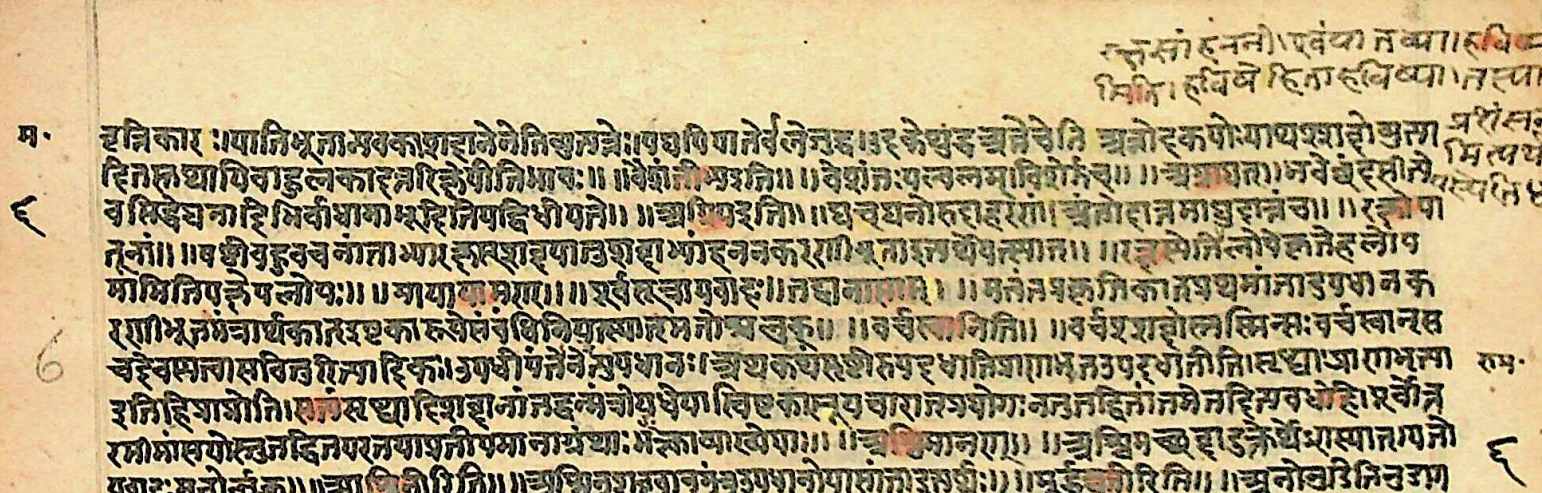

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

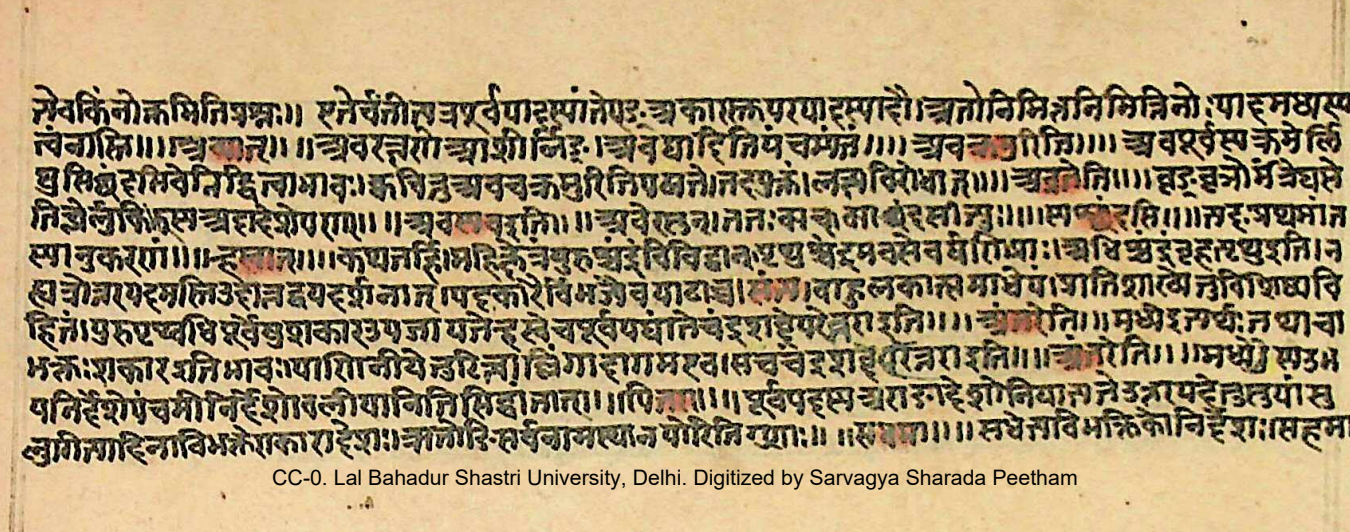

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

रमश्विनुवेयेपठितंनचवनुपूर्वानिष्टनेःश्रानस्योपसर्गश्रुतंकवाधित्वास्थागपापचोभावश्रुतिर्विनाभावमिचेन्नासतं।
पूर्वंपरेनिरूढेचवस्थाणामिनिर्देशाद्दर्शपिमविष्यति।तामान्नापेक्षकापकाश्रयणान्नदोषहनुपपत्तिः।।च
वस्थावदिति।।।वाहुनेनिशासनेति।।।पत्नुकाशिकांपवाहुनेनिशासनेश्रुतंकंशाचकानुसंतंनासर्वसमासभ्र
मावहत्वाद्देयंशेनिहिनसमस्तंष्टथक्त्वरदर्शनात्पदकारैर्विडिधपसमानत्वाद्व्यवस्थानाचनिभे
यं।एतेनश्वाहशब्दानीपेनिव्याचक्राणोन्यासकारःप्रत्युक्तः।।।।वमपेति।।।।अपाचोःकारःतुपिचेनिर्देशेनिहस्व
थीः।।।विवादेशसेति।।।।नन्विहनीपैकवचनसाहचर्यसिद्धमनुविधानादिनिभावः।।।।शासादिकीति।।।।लक्ष्येवका
रणंसनिर्विवादत्वाद्देदभाषेपिशकलसूत्रसमलोपमानपरत्वेनैवेनिभावः।।।।।चक्रेनादिति।।।।धिन्विकृण्
वोरेवसुप्रत्ययः।।स्तुनोनेति।।।।पिवेवतिङिन्नाभावाद्धुग्रा।।।।दधातनेति।।।।ईत्नाभाद्भूभ्रस्तयोगात्रश्रा
योन।।।।ऊनाहनिति।।।।काशिकांपाशचोर्यंथेचमुधनेनिशासादिकमिनिभावः।।आजसे।।जसेरितिपूर्वसवर्णदी
र्घेनसिद्धेः।।।श्रीरामः।।।।श्रीरामभिरावासीतिनरीनविकल्पाद्रूपद्वयंपक्षमितिप्रांचः।।नडिंगः।।ऊदसिद्धस्य

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

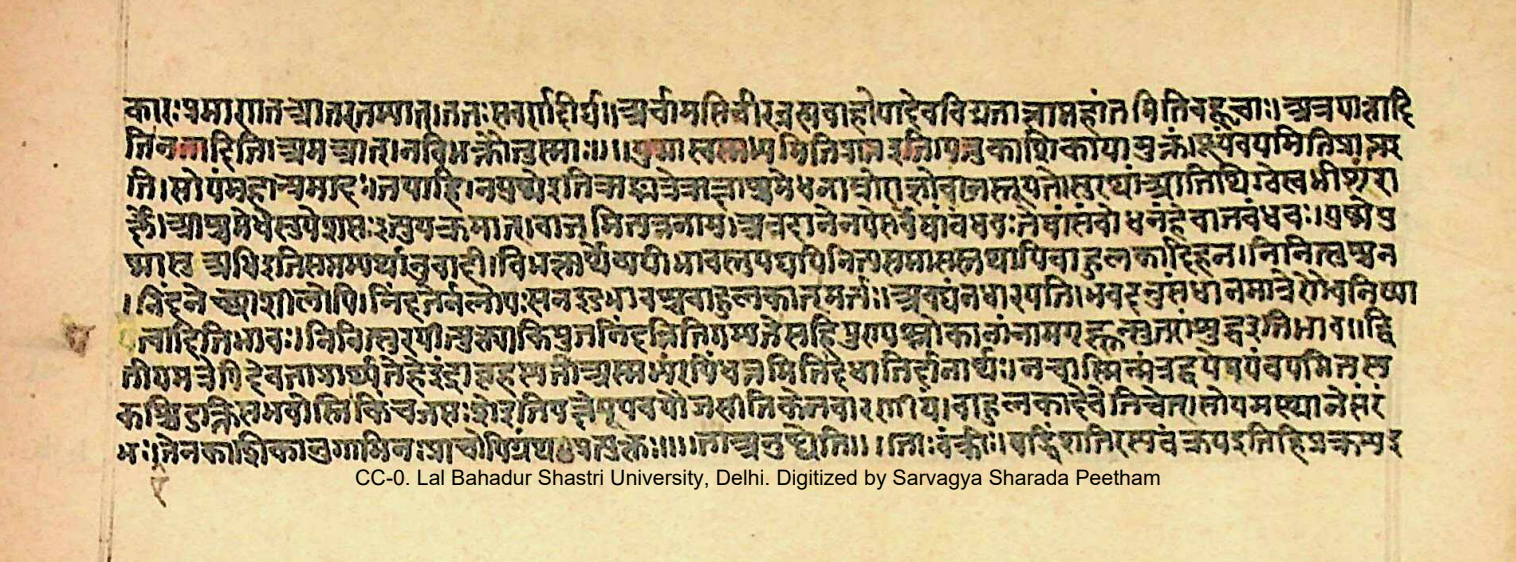
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

धातुः लोट्लकारार्थः २

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

सिद्धत्वात्लवर्णदीर्घौनृत्यभो ना।एनेननकारस्यैकारादेशेसतिसवर्णदीर्घत्वमितिनासत्रंथः।प्रसुक्तः।।एवंतन्नमिति
।।।।ऊहनुपस्कारःहलानसवर्णलोपःअन्येषामपीतिसंहितायांदीर्घइतिनदीर्घः।।।।उरेनंजस्वमितिः।।एवंपिनुद्
विदोरेनिनत्रेयोनसिद्धंनचछंदसिपाङ्क्तेकर्मणिनुनेमाभ्यांनिपातनात्रेफाभ्यांसार्वविकल्यानाद्धरसिचवस्थित
नपाविपरीतात्पाल्नसंसंभवात्।अनुनृमस्मेइत्रविषापुविषाइत्यनयोर्विषोरिमंत्रेपुनस्तभावस्येवक्ष्यमा
नत्वात्।एवंनुकुचिन्नत्वमपिहपूर्वेनतुहिनस्यवाकुत्वकारिणाविषमधर्मीयत्वात्तथाविभाषायामनुनृमितिं
नत्वस्यनिपातनिपातनस्यफलमितिनाडुः।अनुनृमितिपरंनच्छब्दस्यैवनिपात्वानादितिभावः।।त्यानेरितिः।।ज्व
रत्येत्यत्र।।।।नुदोनसेनिः।।।।एत्यवः।।।।रुशत्यसेनिः।।।।उञ्छेपरंतु "परस्त्रेवसिद्धं।कार्यकालपक्षेत्रयणोनपरि
भाषाणामसिद्धत्वकरणेपिप्रवृत्तेःउभयपक्षेनिवाचष्टे।।एवंनि।।निनेत्रेप्रत्ययहेरकारधर्मिदंत्रत्रःशब्दस्यैवस्थेत्रत्र एम.
एतन्निमित्तः।।।।ध्रुवत्रा।।।।महाव्याहृतिप्रहरणलक्षणेनिपदोक्तपरिभाषायान्निमित्तापनायांनेनक्रियतेतीतरो
पकृतिधर्मिणा।प्रवृत्तेः।अनुवर्षेणिनागवसकाणेत्यत्रसप्तम्यनुनासहदंदः।अल्पाच्चतरस्यापिसोच्यरनिपातः १२

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

वाक्यानालोचनात्तत्र उत्सर्गापवादसमापेक्षैव पत्रचरमाशानिर्देकवाक्यतापन्नपानयानलंबवस्थाप्यते॥ अत्र
एवोपमानत्वमित्यनेनाप्रमेयेत्यनेन चाक्षमाणुद्रानयोर्निश्चेतुमानेत्यसेवमर्थमवहन्निर्धर्मिपक्षलक्षण
रिनिर्धारणपर्यन्तेनिर्दिक्षान्तरेणेति॥ अत्र च कार्यकरणसंघातः परस्परसहकार्यधानकरणनिष्ठानविधानं॥ अन्यथालंकारसा
मापेक्षत्वादंतरं [illegible]मुपेक्षेति॥ अत्र चक्षार्थकरणसंघातः परस्परसहकार्यधानकरणनिष्ठानविधानं॥ अन्यथा गतेनपर
त्रेनचनिर्दिष्टकर्तृ क्रियमाणसमासेतरसंसर्गशिष्ट त्वाद्वेनविधानेनैवसिद्धेरनर्थकंकर्तृत्वमात्रे॥ एतेनतरति
अंतोदक्षयंदाद्यत्रसहकार्यधानकरणयोर्नानाविधानं॥ उपदेशेनितरकरणात्॥ आश्रमपरमादंतरंभावकारणनिर्दुः ति
उःइतिनिर्धारणलक्षणमवधिमद्वस्तुनिमित्तिनिवेधात्साहित्यवहिनेपिप्रवर्तनेशक्तिरक्षनेरहचक्षुहानात्परमाणोरसंः
निपूर्वचरणेपहचक्षमतीतिदिक्॥ हेमिनि॥ पंचाग्निविद्येवेतिनेदिनकरणनिर्देशेनिनेत्॥ चोःउत्तानिहुतीति॥ कं
दुत्तरपदप्रकृतिस्वरेणउत्तानंचेतकारस्यचइतिलोपेसतिअनुदात्तसर्वेत्येणोदात्तःनाकनास्यापवादःअन्य
र्थः॥ इत्यक्षरमिमिश्रज्ञानयात्मनाश्रिमणंजेअभूतीनांत्रयाणांअनुदात्तःसचयस्प्रोऽसृष्ट एव॥ संहितायांतुस्वरेनात्

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

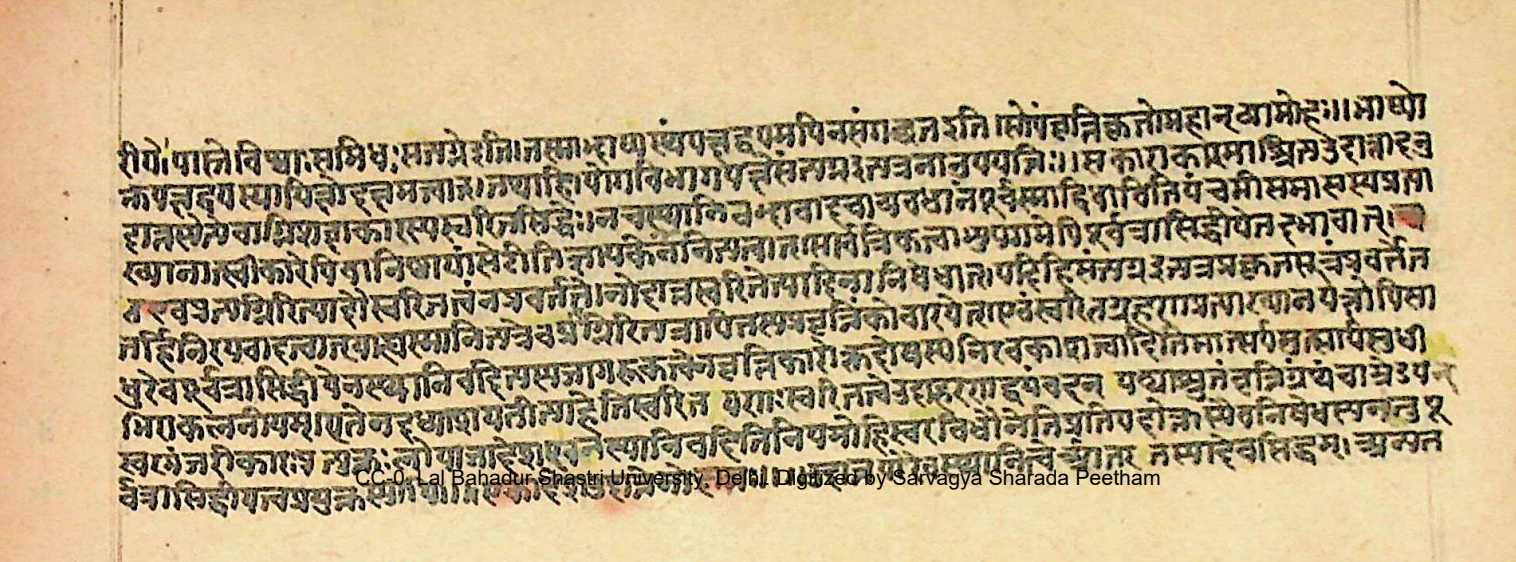
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

तेजस्विनावधीतमस्तु

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

क्त॥॥कर्मोत्पत्तः॥॥॥॥त्रिगुणादिविनियमिनस्यागवादः॥॥॥॥स्यानिवन्धादिनि॥॥॥तत्रविधेयेनेतिनिषेधस्कनाक्षिलोपाजादेश
एवेति नियमात्॥॥॥॥सुषे॥॥॥॥घटिचनभोहलोदिनिस्यापवादः॥॥॥॥सर्वत्रसुषि॥॥॥॥सर्वशब्दाद्धिनोहालो निपा
तिनः॥सर्वस्यविकारस्सार्वधातुकादिकंनिकलेचनत्वस्तोऽन्यथासादिनि॥अवर्णान्तसर्वनाम्नस्सेचनम
लङ्गोनापिसर्वनाम्नस्स्यात्॥॥॥॥

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

कोषोऽप्यत्रेयः। अनुस्वारसवर्णनासिक्यौ वाक्यभेदेऽनुविधानार्थमिति वाक्यालेखं॥ ॥अनुनासिक्येऽनिनि॥॥ चक्रे चिह्निनिपदं सं
२२. हिताया इवाहुलकात्। अनुनासो यथादृष्टमर्थक्रियमाणः। उक्तं च गालिशाक्ष्यैः। ॥अनुनासिके ऽनिनिर्दिष्टनासावासं
प्रयत्नः। नासावशब्दे ऽवयवेन पूर्वसंज्ञिता। इतिपदकालेन अनुनासेऽनिनि पञ्चमे। ङे पञ्च लोपलेखमलक्ष्म
लु कृवनुष्टन्तादिवाद्युप्पत्स्यङ्गनित्वरः॥ ॥प्रथमैकेनि॥॥॥ नानिर्दिष्टावेकावयवेन सवर्णग्रहणं। न च पदादेः स्वि.
यामेवर्णीतावेपि लिंगान्तरेण कारान्तवादिनिर्भावः। राट्। राजा। परमराजा। चाडिः। सचने। किंनामा सनकारस्यग्रहणं
विषयावधारणार्थं। यत्र नस्तोर्योनास्तिनत्वे वशनिषेधोपधात्मानः। शं चाभ्यां। गोतविभक्तुरुः। स्याद्वाचा चा
शाचे। ङ-ङिन्नाप् वाङ्चायस्मङ्चा॥ कृञ् करोतिः। कंनामि वा किंवनः। पूर्तिहकाशिकायां सुगनाङ्गणभ्रा
मिप्रसाहिनश्चनो रुगाहिनपरास्तिनभाः शनिषिध्यलक्षणकानाव्यानिकविकृतं स्यानिवत्सच्छेषहिगो राम
:शर्वसिद्धान्वत्स्वरेधिनिवार्तिकेनभ्रष्टेचत्स्वरेकर्तव्ये निषेद्धव्ये वागोशब्दस्यरेशो नस्यानिवर्हि तिनिर्णीतः॥॥षु
भिर्णिनि॥॥॥सावेकाचस्तिङऊदिन्तिनिवाशमःस्वरेनिषिद्धे॥॥॥नृचा॥॥॥त्रेचक्रुलादिरिनिश्चाचोन्यान्तिनस्यानु २१

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

थमलं।शरीरचानुवंशस्यानेकांजन्यादुपदेशः॥॥चित्त्वरोपीनि॥॥परत्वादिनिभावः॥॥हनश्नि॥॥न्यनुदात्तोपदेशेनि
नोपेक्षतेहनिरन्योवन्यपदेशे॥॥पित्वेच॥॥आदिर्णिजुलीनिस्वादस्यतुरस्यामिनुवर्तमानेनाग्रहणंकार्यिवि
कल्पार्थमन्तरङ्गदर्पिकार्थंशायपत्नीत्याह॥॥आदिरेनि॥॥ऊपाणामथवानुदात्तोभवत्यपर्यायेणोवनन्तयुगय
न।अनश्चनवेसगपदेत्याहोपगयदहणाङ्गिगातोत्वंस्थितेत्रान्तस्यामिनुदात्तः फलमाह॥॥एदेनि॥॥सेटी
निकिंपयार्थाङ्गहणान्तयहाङ्गागमस्तन्नसोहान्तोयस्यानन्तस्यचपयालुल्विथेत्यादोवनेणिसुहान्तस्यपि
पिथेनस्यचपाणांभवतिस्वकिंभावेपिस्यान॥॥आहल्वनीपशेनि॥॥वाहुल्लकाद्विकरणेनीपराभीरणनार्योक्तम
णिवाअनेगनिसमासेङ्कदुत्तरपदेऽकनिस्वरः॥॥शेनिनन्यतरस्यकणत्तरीय॥॥यत्तस्मिन्निनि।षष्ठीनन्तरुपः
॥श्रीशब्देकारस्योदात्तेकनेत्तान्तस्यान्तस्कारोपुदात्तः॥॥खिवेनि॥॥अनश्नेनिप्रत्ययःकोनिःचित्रंश्रवोयस्यचित्रश्र
वाः॥अन्तस्तमपु॥॥तमयादेशनि॥॥तमशब्दःचन्नसमासेमेनन्तुदात्तोनिपिङ्सत्रेणानुदात्तः।हरदन्तस्वाहःस्त्रीङ
मविनियादेशोहस्वादित्वादात्तः॥॥मदपतस्त्रिनि॥॥तमशब्दःन्नसमासेमेनन्तुदात्तोनिपिङ्सत्रेणानुदात्तः।हरद

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

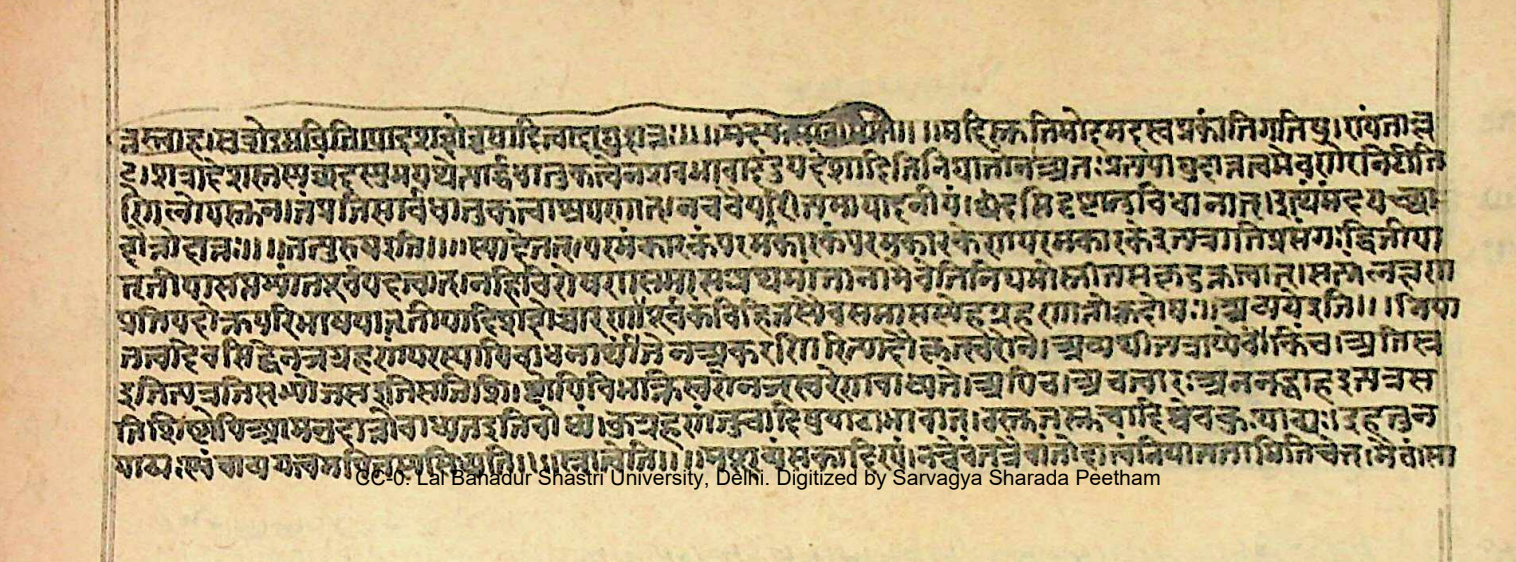
CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

27

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

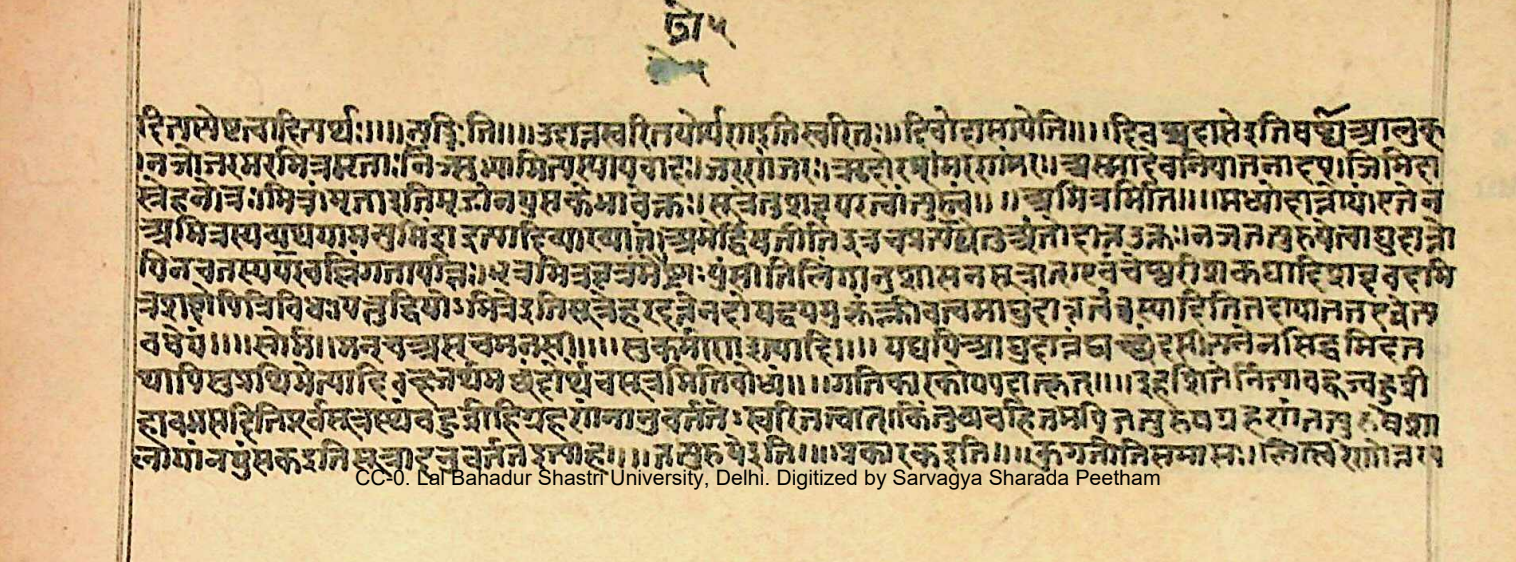

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

28

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

स्वाजुषंगः॥ननकार्यंपाष्ठ्यमिनिषेनाच्चुषक्रयपैणाधिकभेदंपुरुकारणार्थस्याश्रयुतेनविधानानियेधस्यदंशि
वहुशोदृष्ट्वाहेणनउहेवमंत्रेनियेनमुष्टिहणपेनिमंत्रेचवेरभाव्येसष्टवान्॥॥इदंवाजेशिनि॥॥अवेहिनि
इंत्रस्नेहनिधानः॥निधानाभावस्यनदाहरणांतरवोध्यः॥॥पहन्ना॥यज्ञानारभिनि॥॥॥अवधानाशकनहा
येस्तेनेनयोजानएवपेभूवनइत्यादोनिधानं निवेधःसिधानि॥अनन्नमाणानुप्रज्ञनानरशिनमिनिसत्रेपू
जिनग्रहणांतयादिग्रज्ञनानरपूजिनमनुदानमिनिसत्रेणाकाक्षाव्यापकः॥दारुणाव्यापकः॥परमाव्यापकः
ऽन्नादोऽनुदानत्वविधायनेनऽकाष्ठादिभ्यइनिवानिकःइनिरुक्तासत्वावयवत्वेनपठिनाऽउरुहरणाघुभ्य
वसकादित्वात्समाप्तइनिरुक्तिमनेः॥अस्माऽसेएवकेपाविशेषणाः॥अनाऽदारुणामिन्यदोनाम्नोनियानंनइ
निभाष्यवार्तिकयोःस्वरसः॥केपटादयाप्यवऽउपयुक्तायपूजनादिसेवपूजियनपरिग्रहेसिद्धेपूजिनग्रहणमनेन
स्त्रेनियन्त्रंसंतनज्ञायपतिरहस्यकरणेपंचमानिर्देशेप्यानंतर्येनाश्रीयनइति॥॥ इतिनिऽनस्वरनिरुपणात्मक
रणंपंचमं॥॥॥संहितायांनिति॥॥नयोर्यीवचिसंहितायामितिसत्रेसंहितग्रहणंस्यशास्त्रसमाप्तेरधिकृतत्वात्त्व

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

मनो. ३१

त्सर्वज्ञनहितपरंपरं॥ ऋशेषशास्त्रसंवेद्यप्रज्ञरत्नउपास्महे॥२॥सिद्धांतकौमुदीव्याख्यासेयंशोभनोरमा॥भट्टोजीदीक्षि
तकृतिर्यादिवेशतुष्टये॥३॥इतियद्वाक्यप्रमाणज्ञेन्द्रोलस्त्रीधरसरस्वत्युनाभट्टोजिदीक्षितेनविरचितायांप्रौढ
मनोरमायामुत्तरार्द्धेसमाप्तं॥ ॥शुभमस्तुसंवत् १७५७॥ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ ७७
ग्रंथसंख्यानुष्टुब्नेसहस्रद्वयकं १००० जिउन्नेसहस्रत्रयं ३००० छंदोनेदिशताधिकसप्तदशसहस्रद्वयं २११०० १००
वैदिकी ३॥०० स्वरप्रक्रिया ५०० सर्वेमिलित्वासप्तदशसहस्रं १२॥००० ॥७२ ७२ ७३ ७४ ७५ ७६ रम

३१

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham

रिन्नविधेरुक्तादन्यभूतभावादिनिर्भावः॥ नन्वसंहितायांकालव्यवायादेवत्वरितोनभविष्यतितत्तत्किमुक्तेनसंहिताधिकारेणानिचेत्। मैवंसंहिताधिकारस्यहिभूतानांकालव्यवायेपिशङ्खोन्नीयतेनहरीतात्। तेनाज्ञाविस्मृत्यस्मृत्यादावव्ययहेपिऋनडादयःपरविभागेपिवस्नांसादयः॥ अग्निरित्येतत्परविभागेपिनिघातश्चसिध्यति। संहिताधिकारस्यत्वणणादिकंत्वरितभवत्यादिकंचनेतिविवेकः॥ नन्वेवंपुरःहितामितिवियहेहिशङ्खस्वरितं त्ववक्रचेःपथमानन्नसिधेरितिचेन्नमैवंनरीपथातिशारव्येविशिष्यविधानात्उक्तंहियथासंयोगमानोनामनेकी भवतास्वरः॥ उयरिष्टलयाविधाङ्गरणामवयवग्रहइति॥ नडेवसुयगनवेत्रचेतवाइत्यादीनामवयहेउत्तरखं डाधवर्णस्यत्रचयःस्यादितिचेन्न॥ पचारीस्तूचुदात्तानामसंहितवदुत्तरानितिविशेषवचनात्। एवंरत्नधातमं। ऋत्वत्नामवनोरित्यहिनाऋकाल्लेइतिशङ्खोनरभागेत्रचयोनत्रवत्तेनापिग्रहेत्वनाबोनात्तेनन्वेकाहरीक्तना तारेषांन्यासमाचार्याल्लिलोचित्वरोगरातिनिवचनात्॥ स्थमप्यत्रापिमुनिव्रपवचोसिनत्रत्नमानिशारव्या निनघारव्यात्मगिरेनिरुक्तरिस्थंघाश्चयथोक्तमनिर्णयं॥ ॥नस्ह॥ यथाशास्त्रमुच्चेयमिति॥ चरंरमपिप

CC-0. Lal Bahadur Shastri University, Delhi. Digitized by Sarvagya Sharada Peetham